

**ЛІНГВОМЕНТАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ ЛЕКСИКО-
СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ПРОФЕСІЯ»
В УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Тернова Ж. А. (Дніпро, Україна)

<http://orcid.org/0000-0002-7342-4555>
<http://dx.doi.org/>

Abstract

The article is devoted to the research of linguistic interpretation of female images of the lexical-semantic field “profession” in the Ukrainian-language literature of the late XX and early XXI centuries. The article states that the concept of “business woman” consists of several subconcepts “business lady”, “retail”, “boss”, “creative personality”. They are all part of the “successful woman” macroconcept.

The author came to the conclusion that, first, the image of a businesswoman is familiar because it originates from the current social culture of Ukrainians; second, it is understood as discrete and dynamic is mobile, in contrast to the connected archetypal and symbolic, and third, it allows a real combination of characterological units and serves as a technical basis for creating an average model of Ukrainian women of the period under study, called “modern personality”.

The psychological feature of such a woman is that she is a generalized essence of several characters, a woman who can be all at once.

Keywords: linguistic model, macroconcept, concept, subconcept, successful woman, businesswoman.

Однією з основних тенденцій розвитку лінгвістики кінця ХХ – початку ХХІ ст. є теоретичне осмислення мови як антропоцентричного феномену, що відбиває усі аспекти перетворень подій у суспільстві та в духовному житті окремої особистості, її морального стану. Усі ці питання є окремим об’єктом дослідження у межах окремих галузей лінгвістики: прагматики, семіотики,

лінгвокультурології, когнітивістики тощо.

Лінгвоментальна модель інтерпретації жіночих образів у літературі досліджуваного періоду спирається на дискретні одиниці, що покладено в авторській риторичі у формі окремих елементів. Конотаціями своєї вторинної системи жіночий успіх членує жіночий образ не лише на окремі портрети-психотипи, що самі по собі є носіями певної трансцендентності (аферистка, активістка, коханка, бізнес-леді тощо), а на структурні одиниці, які мають певну семантичну ієрархію, наприклад: макроконцепт «успішна жінка» складається з субконцептів – «успіх» та «жінка», або макроконцепт «ділова жінка», що складається з субконцептів – «бізнес-леді», «дрібна торгівка» тощо.

«Успішна» – це людина, яка ставить перед собою перспективні цілі та уміє грамотно їх досягати: своєчасно, з мінімальними витратами енергії, у гармонії із життям й обставинами. Справжній успіх – це не лише задоволення базових потреб, а й відчуття розвитку, зростання (Nazar, 2013). Можна сказати, що авторський текст «має завдання» перетворити вербалізацію рис характеру, фізичної привабливості, сімейних стосунків, кохання, суспільних відносин, професійної діяльності та матеріальної забезпеченості на конкретні жіночі образи, які наявні в українськомовній художній прозі кінця XX – початку XXI ст.

О. Матеюк виокремлює такі основні сфери, де успіх стає бажанішим і значущішим для сучасної людини: соціально-економічна, психоемоційна, сфера фізичного здоров'я та спорту, академічної, професійної і кар'єрної самореалізації. Потрібно зважити на те, що сучасна людина не обмежується досягненням успіху в одній царині, а прагне до поліуспішності, визначаючи пріоритети залежно від свого віку, емоційного стану, уподобань, запитів часу тощо (Mateyuk, 2012, p. 9).

Незважаючи на нечисельний набір професійних моделей серед жіночих портретів в українськомовній художній прозі кінця XX – початку XXI ст., колекція психологічних сутностей серед останніх є багатою та представлена жіночими образами, несхожими між собою і, навіть, які є суцільними протилежностями: бізнес-леді, секретарка, художниця, заробітчанка та ін. Активістка, мати, кохана, коханка, медіа-зірка, бізнесвумен – всі ці «імена», свого роду природні епітети,

служують для того, що можна назвати «буттям жінки», тому логічним є те, що ті сфери реалізації жінки, є досліджуваними нами у формі лексико-семантичних полів, вони характеризують цю сферу не сутнісно, а за допомогою ситуації, що створюється цими жінками, наприклад, секретарка – це не жінка, що працює за комп'ютером, відповідає на телефонні дзвінки тощо, а привілейована істота, наближена до керівництва і така, що має стосунок до його важливих справ.

Жінка успішна в професії – це віяло окремих дрібних сутностей, що дуже схожі з ампула в класичному театрі. І це не випадково, оскільки в професії жінка грає певну роль у сценічному сенсі і, відтак, буденна особистісна якість, що висловлюється у формі прикметника, починає передавати «спосіб дії». На думку Ю. Любавської, можна говорити, що на сучасному етапі в українській мовній картині світу відбулося (і продовжує відбуватися) формування концепту «жінка, яка займається бізнесом». Авторка зазначає, що, на відміну від радянського дискурсу, в структурі цього концепту виокремлюються два субконцепти, які умовно можна назвати «бізнес-леді» та «роздрібна торгівка» (Lyubavs'ka, 2017, p. 131). Зазначимо, що у цьому разі прикметники *стримана, респектабельна, відома, стрімка* характеризують не те, «що», а те, «як» вона це робить, а слова *чарівна, вишукана, вродлива, красива, доглянута, гарна, гарно вбрана*, які більше стосуються лексико-семантичного поля **індивідуальність особистості**, утворюють зони перетину та набувають іншого значення, наприклад: *Знайомі їй порадили звернутися до Андріани – відомого у місті ландшафтного дизайнера, запевнивши, що попри молодий вік ця дівчина володіє сучасними розробками. Андріана, вишукана, красива, доглянута й гарно вбрана чорнявка з довгим волоссям, радо зустріла Мирославу* (Talan, 2012, p. 131).

У цьому разі субконцепт «бізнес-леді» пов'язаний із концептами «успіх», «кар'єра». Такий образ широко представлений у сучасній українській прозі. У контекстах лексичні засоби на позначення жінки, яка займається бізнесом, сполучуються з такими прикметниками, як *респектабельна, доглянута, стримана, зосереджена, успішна, вольова*, наприклад: *Вона – тридцятьтрьохрічна респектабельна жінка, в якій на плечах процвітаюча будівельна фірма і якій*

ніколи не вистачає часу для особистого життя, і яка взагалі не пам'ятає, коли востаннє собі дозволяла таку нерозважну вільність. <...> Ніколи за всі роки блискучої кар'єри вона не дозволяла собі скористатись службовим становищем з особистою метою. <...> Вона – як завжди, підтягнута, стримана, зосереджена, але бісики в очах прозраджували її (Andrusiv, 2014, p. 45).

Авторський текст характеризується наявністю дієслів, що пришвидшують дію, надають їй якомога більше динаміки, змальовуючи темп в якому існує героїня, наприклад: *якій ніколи не вистачає часу, яка взагалі не пам'ятає, коли востаннє собі дозволяла, не дозволяла собі скористатись службовим становищем з особистою метою.* Як бачимо, в тексті наявні дієслова зворотньої дії, що підкреслюють самостійність героїні відносно самої себе (*собі дозволяла, не дозволяла собі*). Цей опис динамічний, невимушений та разом з тим естетичний, по-жіночому грайливий, наприклад: *бісики в очах прозраджували її.*

Метафоричність висловів має на меті підкреслити контраст, що утворюється завдяки протизв'язі молодого віку та вантажу відповідальності, що її обтяжує, наприклад: *вона – тридцятидвохрічна респектабельна жінка, в якій на плечах процвітаюча будівельна фірма,* зважаючи на те, що й використовується лексика має стосунок радше до чоловіка, ніж до жінки (тримати на своїх плечах).

У наступному прикладі образ жінки успішної в кар'єрі змальовується через чоловіка, що знаходиться поряд:

Вони разом дочитували Сартра, слухали Стінга і Він жодного разу її не считав, чому Вона, вродлива і успішна, досі залишилась самотньою. <...> До їхньої зустрічі Надя абсолютно чітко бачила перед собою майбутнє – стрімка кар'єра, цілковита присвята себе роботі, адже місця будь-яким почуттям до чоловіків, здавалось, у серці вже нема і бути не може (Andrusiv, 2014, p. 45).

Портрет героїні розкривається через психологічну межу «до-після». Усі професійні прагнення жінки усвідомлюються через її стосунки з чоловіком, через її інстинктивне розуміння власної жіночої ідентичності як істоти, що навіть реалізуючи свої ймовірні професійні успіхи, проте Вона – дієва, активна, впевнена, така, що її не примусити відмовитись від себе «діячки», наприклад: *чітко*

бачила перед собою майбутнє – стрімка кар'єра, цілковита присвята себе роботі.

Отже, концепт «ділова жінка» складається з кількох субконцептів: «бізнес-леді», «дрібна торгівка», «начальниця», «творча особистість». Усі вони є частиною макроконцепту «успішна жінка».

Така психологічна дискретність має декілька переваг для створення образу успішної жінки у межах лексико-семантичного поля **професія**. По-перше, вона є звичною, оскільки походить із актуальної суспільної культури українців, по-друге, вона зрозуміла, оскільки дискретне і динамічне є рухомим, на відміну від зв'язаного архетипного та символічного, а по-третє, – дає змогу справжньої комбінаторики характерологічних одиниць і слугує технічною основою для створення усередненої моделі української жінки досліджуваного періоду, що називають «сучасною особистістю». Особистість тут не складна, а багатоскладна, успішна жінка в професії – це кількісне поняття. Психологічною особливістю такої жінки є те, що вона є узагальненою сутністю кількох характерів, жінка, яка може бути усім і одразу. Жінка від природи гарна, кохана або щаслива в шлюбі не задовольняється цією даністю, вона – діячка, носій набутих професійних якостей.

References

- Andrusiv, V. (2014). *Fiziologiya zhinochoї depresii* [Physiology of female depression]. Moskva: Litres [in Ukrainian].
- Lyubavs'ka, YU. S. (2017). *Kontsept zhinka, yaka zaimact'sya biznesom, v ukrains'kii movnii kartini svitu* [The concept of a woman doing business in the Ukrainian language picture of the world]. *Naukovii visnik Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu. Ser.: Filologiya. №3 0. (Vol. 2)* [in Ukrainian].
- Mateyuk, O. A. (2012). *Uspishnist' osobistosti: sutnist' ta zmist fenomenu* [Personality success: the essence and content of the phenomenon]. *Psikhologichni nauki. Visnik Natsional'noї akademii Derzhavnoї prikordonnoї sluzhbi Ukraїni. №4*. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe> [in Ukrainian].
- Nazar, YU. O. (2013). *Definitsiya ponyattya uspishnosti profesiinoї diyal'nosti v sotsial'no-psikhologichnomu konteksti* [Definition of the concept of success of professional activity in the socio-psychological context]. *L'vivs'kii natsional'nii universitet imeni Ivana Franka*. Retrieved from <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2013> [in Ukrainian].
- Talan, S. (2012). *Zamknene kolo* [Closed circuit]. Kharkiv: klub simeinogo dozvillya [in Ukrainian].